

Türkiye ve Kırgızistan Coğrafyasında Halk İnanç ve Uygulamalarının Karşılaştırılması

Orhan Çeltikci* -Shurubu Kayhan**

Özet

Türkiye ve Kırgızistan Cumhuriyetleri bağımsız Türk devletlerindedir. Her iki cumhuriyetin halkı soy ve kültür birliğine sahiptir. Bu bağlamda doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında inanılan ve uygulanan inançlar bakımından büyük benzerlik vardır.

Çalışmada iki farklı coğrafyada yaşayan ve aynı soydan gelen Türkiye ve Kırgızistan Türklerinin halk kültürleri, inanışları ve bunlara bağlı uygulamaları (doğum, evlenme, ölüm ve ölüm sonrası) karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Halk Kültürü, Halk İnanışları, Türkiye, Kırgızistan

Comparison of Folk Beliefs and Practices in Turkey and Kyrgyzstan Geography

Abstract

Turkey and Kyrgyzstan is one of the independent Turkish state. Both republics have robbed the people and cultures together. In this context, believed at all stages of life from birth to death and there are many similarities in terms of implementation beliefs.

In the study of geography and the people living in two different cultures of Anatolia and Turkish cognate Kyrgyzstan, beliefs and related practices (birth, marriage, death and post-death) were compared.

Keywords: Culture, Folk Culture, Folk Beliefs, Turkey, Kyrgyzstan.

---

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, Ulaştırma Hizmetleri Bölüm Başkanlığı, orhanceltikci@sdu.edu.tr. (Makale Gönderim Tarihi: 21.06.2016, Makale Kabul Tarihi: 21.09.2016)

** Dr., Serbest Araştırmacı, shurubukayhan@gmail.com.

Giriş

Günümüzde etnik kimlik, soy, ırk, etnisite, ulus devlet kavramları üzerinde en çok yazı yazılan kavramlar olmaya başlamıştır. 250 milyona yaklaşan Dünya Türk nüfusunun kültürel değerlerini ortaya koymak, bu değerleri birlik olma beraber hareket etmede milli güç unsuru olarak kullanmak çok önemlidir. Sahip olunan unsurların bütünü “Kültür” olarak adlandırılmaktadır. Kültür kavramının tanımı üzerinde bir çok fikir adamı durmuştur. Bu fikir adamlarının başında kuşkusuz Ziya Gökalp gelmektedir. Gökalp kültürü: “*Bir milletin dini, ahlaki, hukuki, bedii, lisani, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli bir mecmuasıdır.*”¹ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan kültürün; milletlerin tarihleri boyunca, her alanda, sahip olduğu, onu ayakta tutan, birleştirici ve ileriye taşıyıcı bir unsur olma özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Emin Bilgiç “Milli Kültür Davamız” adlı eserinde kültürü: “*Bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tespate yarayan, tarihin seyri içerisinde, teşekkül etmiş, kendine has maddi ve manevi değerlerin ahenkli bir bütünüdür.*”² şeklinde tanımlamıştır. İbrahim Kafesoğlu; “Her topluluğun kendine has yaşayış ve davranış tarzıdır”³. şeklinde tanımlamıştır. Türk Dünyasının halk inançları alanında araştırmaları ile tanınan Yaşar Kalafat kültürü: “*Bir toplumun ortak kimliğini açıklayan, toplumun hayatının bütün sektörlerinde yarattığı değerleri*” şeklinde tanımlamaktadır⁴. Bu tanımlamalardan kültürün bir kimlik olduğunu söylemek mümkündür. Kültür, özellikle de halk kültürü toplumun en önemli birlik unsurudur⁵.

Çalışmada karşılaştırma taraflarından biri olan Kırgızistan Cumhuriyeti bağımsızlığını 12 Aralık 1991’de kazanmış olup 198.500

¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul 1940, s. 30.

² Burhan Göksel, “Kültür” *Milli Kültür Dergisi*, 56, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 101.

³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1984, s. 16.

⁴ Yaşar Kalafat, *ABAY’ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergâhları*, Ankara 1997, s. 12.

⁵ Orhan Çeltikci, *Yaşar Kalafat’ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, İstanbul 2007, s. 21.

kilometre karelik bir coğrafyaya sahiptir⁶. Günümüzde yedi bağımsız Türk devletinden biri olan Kırgızistan; Kuzeyinde Kazakistan, doğu ve güneydoğu da Çin, batıda Özbekistan, güney ve güneybatıda Tacikistan ile komşudur. Ülke dağlık bir araziye sahiptir. Orta Asya'nın bağımsız ülkelerinin en küçüğü olan Kırgızistan, Türk tarihinin önemli devletlerinden olan Hun, Göktürk, Kıpçak, Karahanlı, Altın Orda gibi devletlerin merkez üssü; Kıpçak, Oğuz, Karluk gibi Türk boylarının beşiği olmuştur⁷.

Türkiye Cumhuriyeti 24 Temmuz 1923 Lozan Anlaşması ile dünya devletleri tarafından tanınmış, bağımsız Türk Devletleri arasında en kalabalık nüfusa sahip Cumhuriyettir. Nüfusu 76.481.847 milyondur. Dini inanç açısından ülke nüfusunun %98'e yakını Müslümandır⁸.

Kırgızistan ile Anadolu'da yaşayan Türklerin halk inanç ve uygulama tespitleri şu şekildedir:

Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Kırgızlarda çiftlerin çocuk sahibi olması çok önemlidir. Kadınların çocuk sahibi olamamaları önemli bir eksiklik olarak görülür. Hatta toplum tarafından bu durumdaki kadınlar kınanmaktadır. Kırgız Türklerinde bu durumda olan kadınların beşik toyu, düğün gibi törenlere katılmalarına müsaade edilmez. Bu durumdaki kadınlar; kutsal kabul edilen sular ile yıkanır, türbelere götürülür, şaman ve Umay Ene'den yardım istenir. Bu sayede çocuk sahibi olmaya çalışılır⁹. Anadolu Türklerinde de çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Anadolu'da "Çocuğu olmayan aile, meyvesiz ağaç çocuğu olan aile, meyveli ağaç" gibi değerlendirilir. Bundan dolayı evlenen çiftlerin bir an evvel çocuk yapmaları önemsenmektedir¹⁰. Kırgızlarda hamile

⁶ Mehmet Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara 1999, s. 257.

⁷ Anıl Çeçen, *Türk Devletleri*, Ankara 2003, s. 460.

⁸ www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi: 01.03.2015); Çeçen, *a.g.e.*, s. 441; Saray, *a.g.e.*, s. 74.

⁹ Kaynak Kişi: Murzabekova Irıskan, Karakol/ Kırgızistan.

¹⁰ Kaynak Kişi: Rukiye Özkan, Isparta/ Türkiye

kadına “Koş boylu”¹¹ denilip, bu kadınlara toplum arasında ayrıca ilgi ve özen gösterilir¹². Hamile kadına yüklü anlamına gelen “Jüktü”¹³ de denilmektedir. Anadolu’da da hamile kadına büyük hürmet gösterilir. Hamile kadına “Yüklü” denilmektedir¹⁴.

Kırgız Türklerinde aşerme inancı vardır. Aşeren kadına “Talgak”¹⁵ denir. Aşeren kadının canının çektiği yiyeceğin türü ve tadına göre doğacak çocuğun cinsiyeti tahmin edilmeye çalışılır. Kırgızistan’da aşeren kadınlarda kadının canı ekşi çekiyorsa doğacak çocuğun ekseriyetle erkek olacağına inanılır. Anne adayının canı tatlı çekiyorsa çocuğun kız olacağına inanılır¹⁶. Ayrıca bir kadının ekşi gıdaları “Koş boylu” döneminde canı çok çekiyorsa, doğacak çocuğun karakter olarak haşin, hırçın olacağına inanılır. Bu inanışa çok büyük benzerlikle Anadolu’da da rastlanılmaktadır. Anadolu’da da aşerme inancı çok önemsenir. Aşeren kadının canının çektiği meyve sebze her neyse çok uzaklardaki akrabalar yardımıyla temin edilmeye çalışılır¹⁷. Anadolu’da hamile kadının canı ekşi üzüm, erik çekiyorsa çocuğun cinsiyetinin kız olacağına, pekmez bal, elma gibi tatlı yiyecekler çekiyorsa doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olacağına inanılır. Anadolu’da hamile kadın karnındaki çocuk kimildamaya başladığı zaman, ilk kimi görürse doğacak çocuğun huyunun, karakterinin görülen kişiye benzeyeceğine de inanılır¹⁸. Bu inanıştan dolayı hamileliğin ilk dönemlerinde hamile kadın dışarıya çıkması pek uygun görülmez. Kırgız Türklerinde erkek çocuk evin çatısı olarak görülürken, kız çocuk evin bereketi kabul edilmektedir. Kırgız Türklerinde bu anlamda çocuklarla ilgili olarak “Erkek gökteki yıldız, kız yakadaki kunduz” tabiri kullanılır. Bu inanışın Anadolu Türklerinde de benzer şekilde yaşatıldığı görülmektedir. Ayrıca

¹¹ “Koş boylu” hamile kadın anlamındadır.

¹² Kaynak Kişi: Riskulbekova Roza, Talas/ Kırgızistan.

¹³ “Jüktü” yüklü demektir.

¹⁴ Kaynak Kişi, Fatma Yağcıoğlu, Antalya/ Türkiye

¹⁵ “Talgak” aşerme anlamındadır.

¹⁶ Kemal Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, s. 64.

¹⁷ Kaynak Kişi: Fatma Yağcıoğlu, Antalya/ Türkiye.

¹⁸ Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları*, 1, Ankara 2007, s. 354.

Anadolu'da hamile olan kadının fazla iş yapması istenilmez. Hamilenin karnı sivri ise çocuğun cinsiyetinin erkek, genişçe yuvarlak ise çocuğun cinsiyetinin kız olacağına inanılır¹⁹.

Kırgızlarda çocuğun cinsiyetinden ziyade çocuk sahibi olunması önemlidir. Bu bağlamda çocuk kız olsun erkek olsun değerli kabul edilir. Çocuğun cinsiyeti Allah'ın taktiri kabul edilir²⁰. Bu inanış Allaha bağlanma ve ne olursa olsun yüce yaratanın en iyisini uygun gördüğüne inanmanın tezahürüdür. Anadolu'da da doğacak çocuğun cinsiyeti için "Erkek olsun kız olsun hayırlı evlat olsun" denilmektedir²¹. Her iki inanışa bakıldığında da "Hayr-ül Halef"²² inanışı ile Allah'ın taktirine teslimiyet vardır. Bundan dolayıdır ki Anadolu'da: "Hayırlısı neyse o olsun" denilir.

Kırgız Türklerinde çocuğu olmayan anne adaylarının çocuk sahibi olabilmelerini sağlamak için çeşitli inanış uygulamaları yapılmaktadır. Bu uygulamalardan biri kadının baksıya okutulmasıdır. Bu amaçla kadın Baksıya²³ okunması için götürülür. Baksı anne adayına okur. "Tu tu tu" deyip anne adayını efsunlar. Bu uygulamayla kadının çocuk sahibi olacağına inanılır. Anadolu Türklerinde yapılan uygulamalarda ise çocuğu olmayan kadınların çocuğu olması için kadın türbeler ve yatırlara götürülür, buralarda türbede yatan evliyanın yüzü suyu hürmetine dua edilir. Bu sayede bebek sahibi olamayan kadının bebek sahibi olabileceğine inanılır. Anadolu'da Antalya çevresinde çocuğu olmayan kadınların bazen delik taştan geçirildiğine de rastlanılmaktadır²⁴.

Kırgızistan ve Anadolu'da hamile kadınlar belirli süre hamileliklerini başkalarından gizlerler. Bu uygulama terbiye ve ahlaki anlayışının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kırgız Türklerinde hamile olan kadın kayıncılarından daha çok

¹⁹ Kaynak Kişi: Ümmühan Kendir, Giresun/ Türkiye

²⁰ Kaynak Kişi: Riskulbekova Roza, Talas/ Kırgızistan.

²¹ Yaşar Kalafat, *Özbekistan Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996, s. 11.

²² Hayırlı evlat.

²³ Ayrıntı için bakınız: Yaşar Kalafat, "Baksıcılık", *Erciyes*, 267, Mart 2000, s. 2.

²⁴ Kaynak Kişi: Mehmet Aydın, Antalya/ Türkiye.

takdir görmeye ve onun tarafından korunup kollanmaya başlanır²⁵. Bu bir nevi neslin devamını sağlayana hürmet ve onu himaye altına almaktır.

Kırgız Türklerinde doğacak bebeğin huyu ile ilgili inanışlar da vardır. Hamile olan kadın bebek karnında depresmeye başlayınca kimi görürse huyunun ona çekeceğine inanılır. O yüzden hamile kadının bu dönemde huysuz ve hastalıklı kişilere bakmamasına özen gösterilir²⁶. Bu uygulama Türk dünyasını oluşturan sair kesimlerde hemen hemen genel geçer karşılaşılan bir uygulamadır. Kırgızlarda çocuk doğduktan sonra hemen yapılan işlemlerden biri de göbek kesmedir. Bunu yapan kadına Kırgızlar “Kindik Ene” (Göbek ana) adını verirler. Göbek kesme işleriyle uğraşan kadın çok çocuk sahibi, tecrübeli, uzman, yaşlı ve toplumda saygı gösterilen kadınlardan seçilir²⁷. Kindik Ene çocuğun ikinci annesi sayılır ve onun gelecekteki hayatında bütün törenlerinde özel misafir olarak çağırılır²⁸. Kırgız Türkleri doğan bebeğin kafasının yuvarlak olmasını sağlamak için elleriyle şekillendirmeye çalışırlar. Bunun sebebi bir inanca dayanır. İnanca göre dünya yuvarlaktır. İnsan da dünyaya benzemelidir. Kafası yuvarlak olan bebeğin zeki olup yüksek makamlara geleceğine inanılır²⁹.

Kırgızlarda bebeğin doğumu babaya müjdelendir. Bebeğin babası müjdeyi veren kişiye para verir. Bezen para yerine at veya koyun hediye verildiği de olur³⁰. Yeni doğmuş olan bebeğin kundağı uzun ömür sürmüş çevresinde iyi bilinen birinin giysisinden yapılır. Böylece kundağa sarılmış bebeğin uzun ömürlü olacağına inanılır³¹. Anadolu’da da bu uygulamaya rastlanmaktadır. Yeni doğmuş bebeğin kafası tülbentle hafif şekilde sarılır. Bebeğin düşen göbeği

²⁵ Kaynak Kişi: Riskulbekova Roza, Talas/ Kırgızistan.

²⁶ Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a*, s. 354.

²⁷ Maksat Jumabaev, *Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller*, AÜ, SBE, Ankara 2006, s. 42.

²⁸ Jumabaev, *a.g.e.*, s.48.

²⁹ Çeltikci, *a.g.e.*, s. 61.

³⁰ Moldobaev Karıbek, *Tarih ve Küreselleşme Işığında Türk Uygarlığı*, Bişkek Kırgız Türk Manas Üniversitesi, Bişkek 2004, s. 89.

³¹ Çeltikci, *a.g.e.*, s. 61.

ile ilgili de çeşitli uygulamalar vardır. Anadolu coğrafyasında düşen göbek genelde cami avlusuna veya okul bahçesine gömülür. Göbeğin kesildiği bıçak makas ise 40 gün doğum yapan kadının yatağında bulunan yastığın altında bulundurulur. Bu uygulamadaki amaç lohusa kadının kötülüklerden korunmasıdır³². Kırgızlarda göbek evin bahçesine gömülür. Düşen göbeği toprağa gömme esnasında, annenin gömülen yere bakması uygun bulunmaz³³. Anne bakarsa annenin ilerde başka çocuk sahibi olmayacağına inanılır³⁴.

Kırgızlarda çocuk doğduktan sonra babaya müjdelendir. Bu haberi veren kişiye "Süyünçü" denir. Süyünçü çocuklar babadan müjde mükafatı isterler. Anadolu'da da çocuğun doğumunu babaya müjdeleyene baba tarafından sevindirici hediye verilir. Bu bazen para, bazen çocuğun yaş ve cinsiyetine uygun hediye olur. Kırgızistan kültüründe müjde mükafatı olarak hediyeler verilir, doğum da bir toyla kutlanır. Toya konu-komşu ve akrabalar çağırılır. Toya gelenler bebeğe çeşitli hediye getirirler. Bu tür hediyelere "Köründük" denir. Köründük toyunun temeli çok eskilere dayanır. Nitekim bu toy Manas destanında da anlatılmakta, törene her taraftan misafirler çağırıldığından, milli oyunlar oynandığından, kutlamalar yapıldığından söz edilmektedir³⁵. Bebek 7 günlük olduktan sonra Kırgızlar 7 tandır ekmeği yapıp komşulara dağıtırlar. Buna "Yedi tokoç" denir. Kırgızlarda 7 rakamı uğurlu sayılır³⁶. Kırgızlarda doğumun kırkinci günü de "Kırkı çıktı" diyerek lohusa döneminin sonu olarak komşuları çağırıp yemek verirler. Anne ve bebek 40 kere tasla su dökülerek yıkanır ve temizlenir. Doğumunun 40. gününde yıkanılan bebek yeni elbiseler giydirilerek beşiğine yatırılır. Bebek beşiğe yatırılmadan önce beşiğe aşık kemiği koyma uygulaması yapılır. Kemik sayısı 3,5,7 şeklinde tek sayılar olmalıdır. Kemikler konulurken beşik kaldırılır. Bebeğin sağ tarafına "En en en" denilir. İyilik meleklerinin sağ tarafta olduğu inancından

³² Araz, a.g.e., s. 98.

³³ Kaynak Kişi: İskanova Kayrinisa, Oş/ Kırgızistan.

³⁴ Kırgızdar, 2, "Kırgızistan", Bişkek 1990, s. 193.

³⁵ Tükmen Fikret, Şurubu Uraimova, *Kırgız Destanları 6: Manas Destanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 62.

³⁶ Jumabaev, a.g.e., s. 43.

hareketle bu uygulama yapılır. Bu sayede meleklerin çocuğa ömrü boyunca yardım edeceklerine inanılır. Bebeğin üzerine 9 kat örtü örtülür. Bunun sebebi dokuz sayısının Kırgızlarda önemli olmasıdır³⁷. Çocuğun doğumunun hemen sonrasında toy/ tören yapılması Anadolu'da pek rastlanan bir uygulama değildir. Hatta doğum yapan kadının kırkı çıkıncaya kadar evinin eşliğinden dışarı mecbur kalmadıkça çıkmamasına özen gösterilir. Bu arada Anadolu'da yeni doğan çocuk için birinci derece yakınlar doğumun hayırlı olmasını dilemek için çocuk için hediye alıp ziyarete gelirler, bu ziyaretler oldukça kısa olur. Annenin ve bebeğin kırklanması inancı Anadolu coğrafyasında da görülmektedir. Doğumun kırkıncı gününde çocuk yıkanır, anne banyo yapar. Bu banyo ile annenin lohusalık döneminin sona erdiğine bebeğin de temizlenmiş olduğuna inanılır³⁸.

Kırgız Türklerinde çocuğun kırkı çıkıncaya kadar gelen misafirlere özel bir yemek ikram edilir. Bu yemeğe "Çeyintek" denir. Çeyintek yağ ile kavrulmuş işkembe ve buğdaydan yapılır. Anadolu'da da kırkı çıkan çocuk için konu komşu çağrılıp yemek yedirilir. Kırgız Türkleri kara ve ak olmak üzere iki albastı ruhunun olduğuna inanırlar. Kara albastı ciddi ve ağırbaşlı bir ruh olup sadece ocaklı insanlardan korkar. Sarı albastı ise hoppa ve şarlatandır. İnsanlara dokunmama sözü verebilir. Fakat fırsatını bulunca mutlaka zarar verir. Albastının en çok lohusalara ve bebeklere düşman olduğuna, lohusanın ciğerini sökerek suya attığına veya yediğine, bu yüzden elinde ciğer bulunan bir kadın görülürse hemen yakalanması ve üzerine iğne, çuvaldız gibi bir metal parçası takılması veya zift dökülmesi gerektiğine inanılır. Onu yakalayan kişi ocaklı olur ve "Alcı" adını alır. Alkarısı, alcının soyundan gelen kadınlara zarar veremez³⁹. Gerçekten de alkarısı Türk dünyasında lohusa kadınlara ve yeni

³⁷ Çeltikci, *a.g.e.*, s. 62.

³⁸ Kaynak Kişi: Feden Özkan, Antalya/Türkiye.

³⁹ Abdülkadir İnan, "Al Ruhı Hakkında: Türk Mitolojisinde Şerir Bir Ruh", *Türk Tarihi, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, 1/1, Ankara 1933, s. 166-173; Ayşe Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller ve İnanmalar", *Bilig*, 32, Kış 2005, s. 129.

doğmuş kadınlara musallat olduğuna inanılan kara iyelerdendir⁴⁰. Alkarısı lohusa kadına musallat olmasının inancıyla kadının bulunduğu odaya süpürge, maşa, erkek ceketi konulur. Bu sayede kötülükten korunacağına inanılır⁴¹.

Kırgız Türklerinde çocuk doğduktan kısa süre sonra kız tarafının ailesi bebek için beşik hazırlar ve erkek tarafına hediyeler eşliğinde getirir. Erkek tarafı bunun karşılığında küçük bir toy düzenler. Annesinin torunu için en büyük vazife kabul edilir. Çocuk bir yaşına girdiğinde ilk adım anlamına gelen "Tuşoo toy" töreni yapılır. Tuşoo toy Kırgızlarda çocuğun sağlıklı olarak yürümesi dileği ile yapılan eğlenceli bir törendir⁴². Kırgız Türklerinde erkek çocuklar sünnet yaptırılır. Çocukların sünnet yaşınının 3-5-7. yıllar olmasına büyük özen gösterilir. Tek rakamlı sayılar olması bilhassa tercih sebebidir. Sünnet yaptırılacak çocuğun heyecanının yatışması için çocuk ata bindirilip dolaştırılır⁴³. Sünnet uygulaması Anadolu coğrafyası ile aynıdır.

Nazar değmesi (dokunması) tüm Türk dünyası unsurlarında kuşaktan kuşağa aktarılmış olan bir inanıştır⁴⁴. Anadolu ve Kırgızistan Türklerinde de inanılan Nazar kelime olarak Arapça olup "Bakış" anlamına gelir. Bu kelime Türkçede, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman "Nazar değdi" deyiimi kullanılır: Örneğin sapaşğlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozuluverince... "Kem söze uğradı" deyiimi de aynı anlama gelir. Açık, çiğ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten

⁴⁰ Rifat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995, s. 31.

⁴¹ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Ankara 2009, s. 28.

⁴² Jumabaev, *a.g.e.*, s. 67.

⁴³ Mustafa Erdem, *Kırgız Türkleri Dini ve Sosyal Hayatı*, Ankara 2005, s. 37.

⁴⁴ Kaynak Kişi: İsaeva Canıl, Narın/ Kırgızistan.

hoşlanan kimseler olduklarına inanılır. Kiskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır⁴⁵. Nazar inancı hem Kırgızistan'da hem de Anadolu coğrafyasında inanılan bir durumdur. Genellikle uykusuzluk, göz yaşarması, sık sık esneme, çarpıntı meydana gelmesi nazar değmiş olduğu şeklinde değerlendirilmektedir⁴⁶. Kırgızistan'da nazar değmesi ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır: Çocuğa nazar değmemesi için yüzüne kara sürülür. Nazar değmesin düşüncesiyle büyüklere, ulu kişilere bota (dua) okutulur. Kapının kolu yıkanır ve yıkanan suyla göz değen çocuğun yüzü, elleri ve ayaklarının tabanı yıkanırsa çocuğun iyileşeceğine inanılır. Nazar değmemesi için tütsü yakılır. Nazar değmesin düşüncesiyle çocuğun beşiğine yarasa kuşunun tüyü takılır. Bir kişi övüldüğü zaman nazar değmesin düşüncesiyle tahtaya veya sert bir yere vurulur. Kırmızının nazara karşı koruyucu olduğuna inanılır. Yeni alınan bir şeye, kırmızı bir eşarp bağlanır. Nazar değmişse nazar değen kişinin veya bebeğin beşiğinin üzerinde kibrit asılır ve gezdirilir⁴⁷. Beşiğe nazar boncuğu takılır⁴⁸. Nazar inancı ile ilgili sayılan bu uygulamalar Anadolu'da da yaşatılmaktadır. Anadolu'da ayrıca nazar dokunduğuna inanılan kişilere "Üzerlik" tütsüsü yapılır⁴⁹. Çocuklar için ise nazar boncuğu kundağına, beşiğine omuzuna takılır. Bu sayede nazardan çocuğun korunacağına inanılır⁵⁰.

Evlenmeyle İlgili Adet, İnanış ve Uygulamalar

Kırgız Türklerinde kız beğenilip istendikten sonra erkek tarafı kız evine gelir kıza küpe takıp "Söykö saluu" nişan töreni

⁴⁵ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984, s.126.

⁴⁶ Feriha Akpınarlı, "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar", *1. Türk Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 22-23 Aralık, 1994, s. 159.

⁴⁷ Kaynak Kişi: Bargıbaeva Toktokan, Özgön/ Kırgızistan.

⁴⁸ Kemal, *a.g.e.*, s. 57.

⁴⁹ Yaşar Kalafat, *Kodlar-Kültler I*, Ankara 2009, s. 58.

⁵⁰ Malik Muratoğlu, Yaşar Kalafat, Cevdet Türkeröğlu, *Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*, İstanbul 1996, s. 31.

gerçekleştirilir. Bunun diğer adına “Kuda saluu” (dünür olmak) da denilir⁵¹. Kırgız Türklerinde evlilik çeşitlerinden biri “Kayçı kuda” olup yakın akrabaların ya da dünürlerin iki kız veya iki oğlunun çapraz, başka bir deyişle “Değiş tokuş” usulüyle evlenmesidir⁵². Bu evliliği değer evliliklerden ayıran özellik bu tür evliliklerde başlık parasının alınmamasıdır. Kırgız Türklerinde her iki taraf da kızın çeyizini maddi durumuna göre hazırlar. Bu uygulamanın düğün masrafını azaltmak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Eski Türklerde yaygın bir gelenek olan “başlık parası” günümüzde de Kırgızistan’da devam eden bir gelenektir. Başlık parasına Kırgızca’da “Kalın” adı verilir⁵³. Kalın erkek tarafının kız tarafına verdiği mal ve parayı ifade etmektedir. Kırgızistan’da genellikle aynı din mensupları arasında evlilikler olmaktadır. Kırgız Türkleri ile diğer din mensupları arasında ise kısmen de olsa evliliklerin gerçekleştiğine rastlanmaktadır. Müslüman bir Kırgız Türkü Hristiyan bayan ile evlenirse onu Müslüman yapar. Kırgız bayanların, diğer dinlere mensup erkeklerle evlenme oranı düşüktür. Bazen bu durum din açısından değerlendirilmemektedir. Hümanizm anlayışına dayanarak karşılıklı evlilikler yapılmaktadır. Başlık parası uygulaması günümüzde Anadolu’da eskiye oranla daha az görülen bir uygulamadır.

Kırgız Türklerinde gelin ve damat adaylarının terbiyeli olmalarına özen gösterilmektedir. Büyüklerine saygılı davranmayan gelin ve damat adayları hoş karşılanmamaktadır. Eskiden nadir görülen kız kaçırma hadisesi günümüzde de hala nadiren yaşanmaktadır. Evliliklerde yakın akraba çocukları birbirleri ile evlendirilmez. Evlilikte yedi göbek sayılır. Amca dayı çocukları birinci derece akraba sayıldığından dolayı onlarla evlenilmez⁵⁴. Anadolu’ya bakıldığında da damat ve gelinin terbiyeli olması büyüklerine saygılı davranıyor olması çevresinde iyi, terbiyeli biliniyor olması, askerliğini yapmış olması makbul sayılır. Kız kaçırarak evlenme olayı Anadolu’da da yer yer görülmektedir. Yakın akrabalar ile

⁵¹ Saadettin Gömeç, *Kırgız Türkleri Tarihi*, Ankara 2002, s. 42.

⁵² Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 56.

⁵³ Jumabaev, *a.g.e.*, s. 243.

⁵⁴ Kalafat, *a.g.e.*, s. 357.

evlenmeme anlayışı Kırgız Türklerine nazaran Anadolu Türklerinde yaygın değildir. Anadolu'da az da olsa bu tür yakın akrabalar ile evlenildiğine rastlanılmaktadır.

Ölümlle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Kırgızlarda ölmek üzere olan hastanın canının çıkması yaklaştığı zaman o insanın yüzü kibleye çevrilir. Bu durumda olan insanların etrafına çocuklar yaklaştırılmaz. Hastaya "İyman aytırıuu" (İman söyletme) yaptırır⁵⁵. Bu esnada imam Kuran-ı Kerim okur. Ölmek üzere olan insanın ağızına pamukla su damlatarak onun cennete gitmesi için dua edilir. Ölen kişinin ağızına su verme uygulaması Kırgızlarda şeytandan imanını isteme anlamına gelir. Son nefeste kişinin hararet içinde kaldığı susuzluktan kavrulduğuna inanılır⁵⁶. Kırgızlarda ölen kişi için, "Geldiği yere döndü" anlamına gelen "Kaytış boldu"; "Yeni bir hayata başladı" anlamına gelen "O dünyaya ketti" veya buna benzer ifadeler kullanılır⁵⁷. Türk dünyasının diğer unsurlarında olduğu gibi Kırgız Türkleri de ölümden sonra dirilmeye inanmaktadırlar. Anadolu coğrafyasında da benzer uygulamalar vardır. Anadolu'da da ölüm öncesi yatakta yatan kişi için Kuran-ı Kerim okunur, hayır dualar edilir, helallik alınır.

Kırgız Türklerinde ölüm olan evde 40 gün boyunca mum yakılır. (Kırk uygulamasına doğum sonrasında da rastlanmaktadır. Bu uygulama ile kırk sayısının önemli olduğu karşımıza çıkmaktadır.) Kırgız Türklerinde ölenin ardından bir hayvan kesilir. Ölen itibarlı biri ise hayvanın rengi siyahtır. Siyah renk Kırgızlarda itibar ve büyüklüğün simgesidir⁵⁸. Anadolu'da da ölenin ardından büyük üzüntü yaşanır. Yedi gün boyunca ölü evine konu komşu yemek getirip beraberce getirilen yemekler yenilir. Bu uygulamadaki amaç

⁵⁵ Akkaya Nevin, *Gelenek ve İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları*, Balıkesir 1995, s. 81.

⁵⁶ Ülkü Çelik, *Kırgız Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002. s. 41.

⁵⁷ Jumabaev, *a.g.e.*, s.32.

⁵⁸ Kalafat, *Uluğ Türkistanda Halk Sufizmi*, s. 170.

ölen kişinin evinde geride kalanların acılarını hafifletmek, ölen kişinin yokluğunu hissettirmemek içindir. Ölünün ardından ölümün kırkinci günü “Kırk pişisi” hazırlanır. Pişirilen pişiler akraba, komşu ve yakınlarla dağıtılır. Bu uygulama ölenin akrabaları ve komşularının toplanıp elbirliği ile yapmaları ile gerçekleşir. Bu sayede ölenin ruhunun rahatlayacağına inanılır. Aynı zamanda bu uygulama akrabalık ilişkilerini kuvvetlendirmede ve komşuluk bilincine katkı sağlamaktadır. Ölümün 52. günü ölenin ruhu için mevlit okutulur. Mevlit ekseriyetle köy/ kasaba/ mahalle camisinde okutulur. Mevlit okuma esnasında lokum dağıtılır. Gül suyu dökülür. Mevlidin ardından ölenin evinde yemek verilir⁵⁹.

Kırgız Türklerinde de diğer Türk halkları gibi helalleşmek çok önemlidir. Hasta kişi ölüm döşeğinde yatarken akrabaları gelir, kırgınlıklar bir tarafa bırakılır “Hakkını helal et” denilerek helallik alınır⁶⁰. Helalleşme esnasında nasihatler alınır, vasiyet dinlenir. Vasiyet önemli olup çocukları için adeta kutsal kabul edilir. Bu yüzden mutlaka yerine getirilir⁶¹. Helalleşmek Anadolu’da da benzer şekilde uygulanmaktadır. Aynı zamanda cenaze namazında da cenaze namazını kırdıran imam “Haklarınızı helal ediyor musunuz?” sorusunu üç defa sorarak ölen için yaşayanlardan helallik alır. Ölüm haberi ölenin yakın uzak dost ve akrabalarına münasip bir dille duyurulur. Ölen kişinin cenazesi evin önüne “Kırgız çadırı” adı ile bildiğimiz keçeden yapılmış çadırın içine alınır⁶². Ölen kişinin eşi, çocukları, kardeşleri varsa annesi siyah, koyu yeşil ya da koyu mavi renklerde kıyafet giyerler⁶³. Kadınlar çadırın içinde, erkekler ise çadırın dışında ağıt yakarlar. Kırgızlarda yas süresi bir yıldır⁶⁴. Bir yıl geçince yine herkesi davet edip cenazede olduğu gibi “Cıldık” aş verilir ve aş sonunda bütün kara bağlayan akrabaları beyaz giyerler ve yasa son verirler. Ağıt yakmak Anadolu’da da yaşatılan bir

⁵⁹ Kaynak Kişi: Hasan Çeltikci, Antalya/ Türkiye.

⁶⁰ Kaynak Kişi: Umetov Turatbay, Batken/ Kırgızistan.

⁶¹ Muhammetian Rustemov, "Kazak Halk Kültürü ve Edebiyatından Örnekler", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, Güz 1994, s. 57.

⁶² Kemal, *a.g.e.*, s. 96.

⁶³ Antipina Klavdia, *Kırgızların Milli Giysileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 72.

⁶⁴ Jumabaev, *a.g.e.*, s. 107.

uygulamadır. Ölenin ardından ölenin yakın çevresi özellikle cenaze kaldırılırken mutlaka sesli ağıtlar yakar⁶⁵. Ağıt yakma geleneği Anadolu'da Kars, Muş, Ağrı, Van, Adıyaman, Tunceli, Urfa, Antep, Elazığ, Sivas ve Maraş gibi Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgesi gibi birçok bölge şehrinde yaygın olarak uygulanmaktadır⁶⁶.

Kırgız Türklerinde cenazede ağlayarak saçlar yolunur. Bu uygulama ile ölene saygı gösterildiğine inanılır. Eskiden kocası ölen kadın bir yıl yas tutarken günümüzde bu kırk güne kadar yas tutulmaktadır⁶⁷. Kırgız Türklerinde ölü mezara gömüldükten sonra mezarın üzerine 3,5,7,9 tane halı konur. Bunlar imama ya da bazen fakirlere verilir. Kırgız Türklerinde ölünün çıktığı evde evin hanımı bir yıl boyunca siyah elbiseler giyer. İkinci yıl beyaz elbiseler giymeye başlar Bu uygulamaya "Kara cesir, ak cesir" denilir.

Semavi dinlerde ve birçok inanışta ruhların ölümsüzlüğüne inanılmaktadır. İnsanın ömrü belirli bir süreyle sınırlı olsa da ruhlar konusunda böyle bir sınırlama yoktur. Bu konuda batıl inanış ve uygulamalar kimi zaman kötü ruhlardan korunmak kimi zamansa ataların ruhuna saygı göstermek özelliğine sahiptir. Ruhun öldükten sonra yükseldiğine inanılır. Harput yöresinde ruhun ölümden sonra kuş gibi havalanıp uçtuğu inanışı vardır⁶⁸.Kırgızlarda ilgili inanışları şu şekilde sıralayabiliriz: Eve kötü ruhların girmesini engellemek için kapıya at nalı asılır⁶⁹. Bir evde eğer birisi ölürse aynanın üzeri kapatılır. Çünkü aynada ölen kişinin ruhu kalır. Anadolu'da ölen kişinin mezarı önce geçici bir süre basitçe yapılmış yuba (iki) ile belirlenmiş şekilde gömülür. Ölümden yaklaşık altı ay geçtikten sonra mermer, taş ya da betondan yapılmış yubaya ölenin adı,

⁶⁵ Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s. 69.

⁶⁶ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri*, Ankara 1998, s. 150.

⁶⁷ Çeltikci, *a.g.e.*, s. 65.

⁶⁸ Araz, *a.g.e.*, s. 77.

⁶⁹ Anadolu'da bahçe girişleri, bağ evi girişlerinde rastlamak mümkündür. Ayrıca biz bu inanış uygulamasına Azerbaycan gezimiz esnasında da rastladık.

soyadı, doğumu ve ölüm tarihi yazılır. Bu işleme “Mezar kaldırma” denilir⁷⁰.

Diğer İnanış ve Uygulamalar

Kırgızlarda yıldızları sayanın veya parmağıyla gösterenin bir yakının öleceğine inanılır. Geceleyin evi süpürmek, temizlemek evin bereketini götürüleceğine inanılır⁷¹. Geceleyin tırnak ve saç kesilmesinin yine evin bereketini kaçıracağına inanılır. Elbiseler sadaka olarak verileceği zaman, düğmeleri sökülerek verilir yoksa evin bereketin gideceğine inanılır. Her evin hayali bir hayvanı temsil eden sahibi olduğuna ve o evi onların koruduklarına inanılır. Kırlangıç bir eve yuva yaparsa o eve uğur ve bereket geleceğine inanılır. Bu inanıştan dolayı kuşun yuvasına dokunulmaz⁷². Anadolu’da da gece tırnak kesme uygun bulunmaz. Akşamdan sonra dışarı soğan sarımsak kabuğu atılmaz.

Halk arasında haftanın bazı günleri için farklı inanışlar gelişmiştir. Antalya ve çevresinde cuma günü cuma namazından önce işe gidilmez, iş yapılmaz ibadet için hazırlık (banyo yapma, tırnak kesme...) yapılır⁷³.

Kırgızlarda günlere bağlı olarak bazı inanışlar vardır. Salıyı çarşambaya bağlayan günde giysiler yıkanmaz, dışarı pis su dökülmez. Bu günün uğursuz ve kötülöklere açık gün olduğuna inanılır. Hayırlı işlere uğursuz sonlanır diye salı günü başlamazlar. Çarşamba günü uğurlu sayılır. Cuma günü uzun yola çıkılmaz. Güneş batarken uyunmaz. Geceleyin kuyu başına gitmek kadınlar için iyi olmaz, giderse eğer su atasından (çarından) izin almalı “Su çarı Süleyman su almamıza izin ver” diye bağırlır ve suya tuğla atılır. Gün batımından sonra süt ve süt ürünleri komşulara verilmez. Verilirse o evin bereketinin kaçacağına inanılır.

⁷⁰ Kaynak Kişi: Hüseyin Çeltikci, Antalya/ Türkiye.

⁷¹ Kaynak Kişi: Ormanaliev Colçubay, Calalabad/ Kırgızistan.

⁷² Polat, *a.g.e.*, s. 127.

⁷³ Kaynak Kişi: Ramazan Sarıcık, Antalya/ Türkiye.

Geceleyin aynaya bakarsan güzelliğin gider. Gecedden sabaha kadar kirli çamaşır bırakılmaz. Şeytan kirli yerde olur. Kırgızlar aya karşı abdest almazlar. Ay parmakla gösterilmez gösterilirse gösterenin ailesine kötülüğün geleceğine inanılır. Bu yüzden ay her zaman hürmetle anılır.⁷⁴ Köpek ulursa o evde kötülük olur. Anadolu'da da benzer uygulamalar vardır. Köpeğin ulmasının yanı sıra baykuş ötmesi de iyiye yorumlanmaktadır.

Kırgızlarda Nevruz çok eski milli bayramlarından⁷⁵. Bu bayram 21 Marttan 21 Nisana kadar bir ay neşeyle kutlanır. Nevruzdun önce evler temizlenir, en iyi elbiseler giyilir. Koyun, sığır, deve, at kesilir. Büyük Kazanlarda "Sümölök" pişirilir⁷⁶. Önce kazanın dibine 41 adet taş konulur. Onun üzerine 7 çeşit gıda konulup saatlerce kaynatılır. İnsanlar birbirleri ile kucaklaşıp bayramı hep birlikte kutlarlar. Oyunlar oynanır⁷⁷. Kırgız Türkleri Nevruzu çok eski zamanlardan beri kutlaya gelmişlerdir. Anadolu'da "Nevruz bayramı son yıllarda eskisine göre daha yaygın kutlanmaktadır⁷⁸. Türkistan Türklerinin milli bayramı olarak algılanan Nevruz Bayramı, Türkiye'de Türk Devletleri bayraklarının hep birlikte yer aldığı törenlerle kutlanmaktadır.

Sonuç

Türkiye'de yaşayan Türkler ile Kırgızistan'da yaşayan Türklerin doğum, evlenme, ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalarında büyük oranda benzerlik vardır.

Doğum ile ilgili inanış ve uygulamalarda hamile olan kadın ile ilgili uygulamalarda, çocuğun kırklanması, çocuk için toylar yapılması uygulamaları aynıdır denilebilir.

⁷⁴ G. K. Rysbaeva, "Türk Halklarında Ay ve Güneşe Tapma", *Karadeniz Dergisi*, 2/2, s. 142.

⁷⁵ Kaynak Kişi: Amatov Toktosun, Bişkek/ Kırgızistan.

⁷⁶ Kaipov Suleyman, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Ankara 2005, s. 134.

⁷⁷ Kaynak Kişi: İskanova Kayrinisa, Oş/ Kırgızistan.

⁷⁸ Kemal, *a.g.e.*, s. 17.

Evlenme ile ilgili uygulamalarda gelin ve damat adaylarında ahlaklı olma isteği benzerken başlık parasının Kırgızistan'da sık görülen bir uygulama olduğu Anadolu'da ise bu uygulamasın daha az olduğu anlaşılmaktadır. Kırgızistan'da evlenecek olan kız-erkeğin yedi göbek uzaktan olması temel kural iken Anadolu'da bu uygulamaya pek rastlanılmamaktadır.

Ölümlerle ilgili olarak helalleşme her iki coğrafya hakkında da uygulanan ve önem verilen çok önemli bir özelliktir. Ölünün ardından 40 İnanışı, Kur'an-ı Kerim okunması ortak değer ve uygulamalardandır.

Çalışmadan her iki ülke halkının ortak kültürel değerler, inanış ve uygulamalara sahip olduğu, aynı soydan gelen aynı kültüre sahip farklı coğrafyada yaşayan tek millet olduğumuz anlaşılmıştır.

Kaynakça

Akkaya, Nevin, *Gelenek ve İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları*, Balıkesir 1995.

Akpınarlı, Feriha, "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar", *1. Türk Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 22-23 Aralık, 1994.

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984.

Çeçen, Anıl, *Türk Devletleri*, Avrasya Yayınları, Ankara 2003.

Çelik, Ali, *Halk İnançları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1995.

Çelik, Ülkü, *Kırgız Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Çeltikci, Orhan, *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültürü ve Halk İnançları*, IQ Yayınları, İstanbul 2007.

Duvarcı, Ayşe, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller ve İnanmalar", *BİLİG*, 32, Kış 2005, ss. 125-144.

Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri; Dini ve Sosyal Hayatı*, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Arkadaş Matbaası, İstanbul 1940.

Göksel, Burhan, "Kültür" *Milli Kültür Dergisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Gömeç, Saadettin, *Kırgız Türkleri Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

İnan, Abdülkadir, "Al Ruhü Hakkında: Türk Mitolojisinde Şerir Bir Ruh", *Türk Tarihi, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, 1/1, Ankara 1933, ss. 166-173.

Jumabaev, Maksat, *Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1984.

Kaipov, Süleyman, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2005.

Kalafat, Yaşar, *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.

Kalafat, Yaşar, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I.*, Berikan Yayınları, Ankara 2007.

Kalafat, Yaşar, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınları, Ankara 2009.

Kalafat, Yaşar, *Kodlar-Kültler I*, Berikan Yayınları, Ankara 2009.

Kalafat, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Kalafat, Yaşar, *ABAY'ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergâhları*, Ecdat Yayınları, Ankara 1997.

Kırgızdar, 2, "Kırgızistan", Bışkek 1990.

Klavdia, Antipina, *Kırgızların Milli Giysileri*, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Moldobaev, Karıbek, *Tarih ve Küreselleşme Işığında Türk Uygarlığı*, Kırgız Türk Manas Üniversitesi, Bışkek 2004.

Muratoğlu, Malik, Yaşar Kalafat, Cevdet Türkeröğlu, *Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.

Polat, Kemal, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, TDV Yayınları, Ankara, 2005.

Rustemov, Muhammetian, "Kazak Halk Kültürü ve Edebiyatından Örnekler", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, Güz 1994, ss. 45-64.

Rysbaeva, G. K., "Türk Halklarında Ay ve Güneşe Tapma", *Karadeniz Dergisi*, 2/2, ss. 141-144.

Saray, Mehmet, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Türkmen, Fikret, Şurubu Uraimova, *Kırgız Destanları 6: Manas Destanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

www.tuik.gov.tr.

Yeşil, Yılmaz, "Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler", *21 Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 3/9, 2003, ss. 117-136.

Yılmaz, Mehmet Ali, "Kazaklarda Batıl İnanışlar", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/3, 2008, ss. 417-430.

Kaynak Kişiler:

Amatov Toktosun, 65 Yaşında, Üniversite, Bişkek/ Kırgızistan
Bargıbaeva Toktokan,81 Yaşında, İlkokul, Özgön/ Kırgızistan
Fatma Yağcıoğlu, 63 Yaşında, İlkokul, Antalya/ Türkiye
Feden Özkan, 63 yaşında İlkokul, Antalya/ Türkiye
Hüseyin Çeltikci, 81 Yaşında, İlkokul, Antalya/ Türkiye
İsaeva Canıl, 84 Yaşında , İlkokul, Narın/ Kırgızistan
İskanova Kayrinisa, 67 Yaşında ,Üniversite Oş/ Kırgızistan
Mehmet Aydın, 54 Yaşında, İlkokul, Antalya/ Türkiye
Murzabekova İriskan,62 Yaşında ,Yüksekokul ,Karakol/ Kırgızistan
Ormanaliev.Colçubay 68 Yaşında, Ortaokul, Calalabad/ Kırgızistan
Ramazan Sarıcık, 57 Yaşında, İlkokul, Antalya/ Türkiye
Raziye Özkan, 73 yaşında, İlkokul, Isparta/ Türkiye
Riskulbekova Roza, 55 Yaşında ,Üniversite, Talas/ Kırgızistan
Umetov Turatbay, 58 Yaşında ,Üniversite, Batken/ Kırgızistan
Ümmühan Kendir, 75 Yaşında, İlkokul, Giresun/ Türkiye

EKLER

Resim 1.

Kırgızistan'da İsim Koyma

Resim 2.

Anadolu Yeni Doğmuş Bebek

Resim 3.

Resim 4.

Nazar Deęmesini Def Etmede kullanılan zerlik.

Resim 5.

Kırgızistan Gelin-Damat. (Gelin Beyaz Duvaklı)

Resim 6.

Anadolu'da Al Duvakla Gelin Çıkarma

Resim 7.

Kırgız Türkleri Cenaze Kaldırma Töreni.

Resim 8.

Anadolu Mezarlık/ Antalya